

Рарицький О. А.

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ПЕРЕДМОДЕРНА І МОДЕРНА УКРАЇНСЬКА ПОЕЗІЯ У ДОСЛІДЖЕННЯХ ІВАНА ПРОКОФ'ЄВА

Іван Прокоф'єв належить до українських літературознавців, які прийшли в науку в 90-х роках. Сфера його наукових шукань – новітня українська і зарубіжна літератури. Дослідження стосуються передовсім питань поетики. Найчастіше розвідуються процеси взаємопереходу форми і змісту, чинники художньої інформативності текстів.

У статті розкрито методологічні основи наукових шукань І. Прокоф'єва, його переорієнтування з описових на функціональні методи ведення досліджень. Проявлено погляди літературознавця на світобачення митця у ролі системотвірного чинника, інтенції до демонстрування повноцінності окремих творів крізь призму критеріїв художності.

Виявлено підходи І. Прокоф'єва до висвітлення окремих аспектів світогляду і творчості Т. Шевченка, дотичних до філософії та естетики екзистенціалізму. Йдеться про проявлення дослідником у творах Кобзаря його інтуїтивного відчуження іманентності наявного стану речей у світі, проявлення і потрактування, як метафізичного, позачасового, образу зла, про зіставлення «Подражання Іезекіїлю», «Царів» та інших творів поета з творами А. Камю «Чума», «Калігула», творами Ж.-П. Сартра, про простеження літературознавцем Шевченкових інтенцій до філософських розмислів та ідей К'єркегора, Гайдеггера, Ясперса, Сартра.

Розглянуто результати виконаних І. Прокоф'євим досліджень формозмістових особливостей віршів-порівнянь Олександра Олеся, відкриття дослідником особливого виду вірша-порівняння, у якому частини тексту, в котрих образно втілено «предмет» і «предикат», фрагментуються.

Йдеться про виявлення науковцем «глибинних зв'язків на рівні поетики» між творами Олександра Олеся, П. Тичини, В. Кобилянського, В. Свідзінського, І. Драча, Л. Талалая, В. Базилевського з творами П. Верлена, Р. Даріо, Л. Стаффа, Ю. Тувіма, Ф.Г. Лорки, Я. Сейферта, О. Вацієтиса та ін.; про способи відчитування літературознавцем унікальних почуттєвих глибин лірики В. Свідзінського, про елементи його «мінідискусії» з В. Яременком і заперечення твердження авторитетного вченого про «несхильність» В. Свідзінського до «психоаналізу, самокопирсання у власній психіці».

Стаття знайомить з вартим уваги літературознавців досвідом дослідження зразків модерної української поезії і може прислужитися всім шанувальникам мистецтва слова.

Ключові слова: поезія, поетика, образ, вірш, текст, метафора, автор, дослідник, літературознавець, модернізм.

Постановка проблеми. Прикметною ознакою сучасної науки є рефлексія. Уважне вдивляння в історію, досягнення і промахи кожної з галузей знань – важлива умова їх подальшого розвитку. Осягнення, критичний аналіз набутку дослідників художньої літератури відкриває перспективи для нових результативних шукань у царині пізнання Слова.

Окреме місце серед сучасних літературознавців належить І. Прокоф'єву. Він – автор чималої кількості праць про творчість українських і зарубіжних письменників, а ще – понад півсотні статей з питань теоретичної та історичної поетики. Найпильнішу увагу науковець зосередив на образотворчій природі слова, способах акумуляції

у ньому естетичної енергії, індивідуально-авторських поетиках різних представників світової літератури. Праці дослідника вміщують присутні спостереження проявленої в художній літературі еволюції естетичних ідей від давнини до початку ХХІ століття.

У свій час Г. Гадамер, розмірковуючи над проблемами гносеології, зосередив увагу на відносній цінності методологій і значенні ступеня розуміння рецепційованих буттєвих явищ у їх інтелектуально-духовному осягненні. Про це ж образно висловився В. Базилевський: «Тільки рівний по серцю розумінням воздасть» [1, с. 533]. Нині в хід ідуть найрізноманітніші прийоми проявлення формозмістових аспектів літературних творів. Однак най-

сокровенніший їх зміст, зокрема його естетичний складник, духотворча гармонійність поєднання глибоких почуттів і думок, нерідко залишаються непережитими, незбагненими. Отже, актуальною є проблема естетичної чутливості того, хто береться за їх (творів) дослідження і потрактування.

За нашими літературознавчими спостереженнями, І. Прокоф'єв тонким відчуттям образного слова володіє. У своїх шуканнях цей науковець іде від багатого особистого досвіду проникнення у його мистецькі можливості, як засобу вираження філософських, естетичних, психологічних глибин світу, від самостійно проведеного науково зіркового аналізу літературних зразків на мікрорівні – до синтезу закладених письменниками в образні моделі ідей і панорамних візій світобудови. Вищезазначене дає підстави для спроб роздивитися і проаналізувати окремі аспекти його наукового досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У статті «Імпресії та медитації» В. Базишевський окреслив філософсько-естетичні параметри і особливості творчості І. Прокоф'єва, зокрема зазначивши: «Іван Прокоф'єв – поет високих смислів. Вагомим узагальненнь. Поет з даром наближення до розуміння, якою має бути поезія завтра» [2, с. 4]. Цей же письменник і літературознавець у статті «Переминання глини» [4] дав загальну характеристику літературознавчої і поетичної творчості І. Прокоф'єва, наголосивши на його здатності до вдумливої аналітики, наполегливості у відшукуванні істини. У книзі І. Прокоф'єва «Знаки» під назвою «Нетиповий поет» вміщена передмова В. Базишевського. Тут, зокрема, йдеться про лаконізм, алюзійність, «широкий діапазон й інтенсивність думання», «западання у метафізичне, невідоме, творення сполук з іманентного й трансцендентного», про гносеологічну спрямованість поетичного мислення, «внутрішню культуру і самовимогливість автора» [3, с. 5–10]. У нашій статті «Іван Прокоф'єв – поет і дослідник літератури» [12] подано аналіз творчих шукань І. Прокоф'єва у сфері літератури і науки, зокрема розкрито особливості його дослідницької практики на матеріалі монографії «Поетика Леоніда Талалая» [11]. Про поетичні твори, наукові розвідки І. Прокоф'єва також писали П. Перебийніс, Б. Гришук, М. Мачківський, В. Нечитайло, О. Чехівський, Г. Щипківський, Р. Харитоновна, І. Жарюк та ін. Однак присутній літературознавчий досвід І. Прокоф'єва залишається відкритим для наступних наукових потрактувань і досліджень.

Постановка завдання. Розкрити головні напрями виконаних І. Прокоф'євим досліджень творів окремих українських письменників, визначити коло літературознавчих проблем, розглянутих у працях науковця; висвітлити особливості проведеного дослідником аналізу творів Т. Шевченка, Олександра Олеса, П. Тичини, В. Кобилянського, В. Свідзінського та ін.; проявити компаративні параметри літературознавчих розвідок І. Прокоф'єва; розкрити шляхи визначення і потрактування науковцем ступеня художньої інформативності образних компонентів, а відтак мистецької значимості аналізованих творів.

Виклад основного матеріалу. Відносно недавно наука про літературу, поглиблюючи дослідження творів Тараса Шевченка, помітила у них концептуальну пов'язаність з модернізмом та авангардизмом. Про це писали І. Дзюба, Г. Грабович, О. Забужко, Ю. Макаров, О. Боронь. Зазначені інтенції виявлені і в живописі українського генія.

І. Прокоф'єв вдався до висвітлення окремих аспектів світогляду і творчості Кобзаря, дотичних до філософії та естетики екзистенціалізму. При цьому літературознавець за вихідну позицію обрав глибоку обізнаність Т. Шевченка зі Святим Письмом, творами давніх і сучасних йому мислителів та митців. Дослідник зазначає, що «Уже в ранній поезії Кобзаря ліричний суб'єкт роздумує над долею людини, закинутістю душі в хаос» [9, с. 5], що уже в ранніх Шевченкових творах проявляється відчуття абсурдності світу, «передано стан містичного заціпеніння, тимчасового омертвіння душі», створено образи екзистенційної туги. Для підтвердження спостереженого літературознавець покликається на баладу «Тополя», вірші «Минають дні, минають ночі», «Утопився б молоденький, щоб не нудить світом...», кілька віршів під назвою «Думка» та ін.

Аналізуючи мікродеталі «портретів» людської долі у поемі «Невольник», І. Прокоф'єв доводить, що з них «уже прозирає думка про вплив особистісно-психологічних чинників на долю людини, а відтак і на якість суспільства. Переакцентація уваги з усталеного у XIX ст. соціального детермінізму, визначального впливу соціуму на особистість, – на розгляд впливу особистості з усім спектром її індивідуальних психологічних рис на якість суспільства – це вже ознака екзистенціалістського світогляду. Такий ракурс світобачення Шевченкові ще не притаманний, – стверджує літературознавець, – хоча інтенції у зазначеному напрямі, як видно, зокрема, з образу долі-дитини,

яку за чвертку закладають, у деяких творах поета проявляються [9, с. 6]. Дослідник наголошує, що головним чинником світорозуміння для поета був романтичний світогляд, що ліричний суб'єкт його творів постійно перебуває у вирі надій і сумнівів, «палає жаданням рвати усіх видів кайдани. Проте одночасно якимсь невідомим чуттям уловлює іманентність наявного стану речей у світі» [9, с. 7].

Стрижневість екзистенційного умонастрою літературознавець проявляє у вірші «Косар» та інших творах з циклу «В казематі», у пролозі до поеми «Гайдамаки», у вступі до поеми «Сон».

За І. Прокоф'євим, так часто вживаний у Шевченка образ зла, як і в екзистенціалістів, має метафізичний, позачасовий характер. Доречним при цьому є зіставлення «Подражанія Іезекіїлю», «Царів» та інших творів поета з романом А. Камю «Чума». Дослідник підкреслює близькість ракурсів бачення «біблійних московських царів у циклі “Царі” Т. Шевченка і римських імператорів у творах екзистенціалістів, зокрема у драмі А. Камю “Калігула”» [9, с. 8] і виходить на цікаве зауваження: мікрообраз чуми як втілення зла у першому вірші циклу «Царі» «є своєрідним локальним малопомітним випередженням образу чуми у романі А. Камю» [9, с. 9].

Літературознавець простежує наближення Шевченкових гносеологічних устремлень до провідних учень кінця ХІХ – першої половини ХХ століття, філософських розмислів К'єркегора, Гайдеггера, Ясперса, Бердяєва, Сартра.

Дослідником також прояснено сутнісну основу Шевченкових критеріїв в оцінках мистецтва. Спираючись, зокрема, на щоденник Кобзаря, І. Прокоф'єв аналізує процес і результати виконаного ним порівняння прози Е. Сю і М. Гоголя, де Т. Шевченко аргументовано віддає перевагу останньому. Вивчаючи ставлення українського генія до творчості багатьох письменників, дослідник наголошує на його проникливості, тонкому відчутті естетичного рівня творів.

Добре обізнаний зі здобутками наукової школи професора Б. Іванюка, І. Прокоф'єв продовжив дослідження формозмістових особливостей вірша-метафори. В цьому аспекті локально ним розглянуто поезію П. Грабовського, М. Стельмаха, ґрунтовно – поезію Олександра Олеся і Л. Талалая.

Літературознавець виявив часте використання форми віршів-порівнянь у ранній творчості Олександра Олеся. Про особливості образного моделювання стану поетичного натхнення йдеться в аналізі формозмістової специфіки вірша-порів-

няння «Ах, скільки струн в душі дзвенить!». Науковець відносить його до видової форми, що «має формозмістову структуру, засновану на асоціативних зв'язках між «предметом» і «предикатом»» [9, с. 27]. Розглядаючи образну структуру вірша-порівняння «Ти з'являєшся, як ранок...», він висвітлює паралельне розгортання образів ранку, дня, вечора, котрі «доповнено образом ночі, що має символічне змістове наповнення» [9, с. 28]. Вказується, що при цьому «На окремі художні паралелі роздроблено також образ «предмета»: «Ти являєшся...», «Ти ідеш...», «Ти проходиш...». В образних паралелях виявляє себе й інтроспективний образ внутрішнього стану ліричного героя: «Як в чеканні б'ється серце!», «Як радіє, квітне серце!», «Як щемить у щемках серце!» [9, с. 28].

Результатом аналізу вказаного виду віршів-порівнянь Олександра Олеся, виконаного літературознавцем, стало його твердження, що «Роздробленість “предиката” і “предмета” – ознаки таких видів композиції віршів-порівнянь, які ще не потрапляли в зону уваги дослідників» [9, с. 28]. І. Прокоф'єв висловлює припущення, що саме «з цієї причини вони перебувають за межами класифікації, запропонованої Б. Іванюком» [9, с. 28]. Далі дослідник аналізує ще одну групу творів поета. Це вірші-порівняння, «в яких фрагменти тексту, що виражають “предмет”, **перемежовано (виділення наше – О.Р.)** з фрагментами тексту, що виражають “предикат”» [9, с. 29]. На думку літературознавця, «такі зразки є зародковою формою вірша-порівняння» [9, с. 29], першоелементи якої вперше з'явилися ще у давніх зразках фольклору.

Вірші-метафори Т. Шевченка досліджувала літературознавиця Н. Чамата. Зокрема, вона розглянула у структурі вірша «Барвінок цвів і зеленів» художню ефективність поєднання аналогії із протиставленням. Ці ж композиційні особливості помічено у віршах-порівняннях Олександра Олеся «Літньої ночі», «Вічне море вічно ллється...», «Небо з морем обнялося...», «Як тихо скрізь!.. Заснули доли...». Літературознавець вказує на важливу семантичну функцію антитези у творах такого виду. Вона, як правило, «служить вираженню романтичного протиставлення, позбавленого гармонії внутрішнього світу людини, – гармонії природи» [9, с. 30]. Високу художню інформативність віршів-порівнянь дослідник пояснює, зокрема, їх композиційною довершеністю. А її він висвітлює в найтонших деталях.

Дуже уважно прочитавши творчу спадщину Олександра Олеся, науковець з'ясував, що його

перу належить кілька десятків віршів-порівнянь, і що у цьому плані зі світових поетів зрівнятися з ним можуть лише одиниці.

Глибока обізнаність І. Прокоф'єва з багатьма національними літературами Європи, Азії, Америки відкрила перед ним широкі можливості для компаративних досліджень. Хоча шукання науковця у зазначеному напрямі інтенсивними не були, те, що йому вдалося зробити, заслугове окремого висвітлення. Перш за все варто звернути увагу на виявлені ним глибинні зв'язки на рівні поезики між творами Олександра Олеса, П. Тичини, В. Кобилянського, В. Свідзінського, І. Драча, Л. Талалая, В. Базилевського з творами найзначніших представників світового поетичного модерну – П. Верлена, Р. Даріо, Л. Стаффа, Ю. Тувіма, Ф. Г. Лорки, Я. Сейферта, О. Вацієтіса та ін.

Дослідженням у сфері компаративістики передували дослідження індивідуально-авторських поетик. Доповнюючи напрацювання О. Білецького, Г. Клочка, І. Прокоф'єв у зіставленні з творчими відкриттями європейських символістів та імпресіоністів проявляє модерністські інтенції у творчості П. Тичини. Відтак стає очевидним: «Якщо у М. Вороного зближення поезії з музикою часто мало лише характер зовнішніх ознак, то у П. Верлена і П. Тичини це явище є концептуальним, художньо-функціональним, оскільки у їх творах музичність слова ефективно взаємодіє з його семантикою» [9, с. 32]. Науковець детально і майстерно аналізує особливості поезики вірша П. Верлена «В місячній світлі...» та вірша П. Тичини «Гаї шумлять». Зокрема, показує, що український поет «виражальної сили досягає шляхом інтонаційного поділу перших двох рядків кожної строфи на змістово завершені фрагменти, додаванням до останнього слова кожного другого рядка своєрідного уточнення, що пояснює і розширює зміст сказаного перед цим. Експресивність твору підсилюють дактилічне (“блоківське”) закінчення кожного рядка (розтягує його вимову і особливо ефективно передає емоції, почуття ліричного героя, стан захопленості, подивованості), а також внутрішні рими» [9, с. 33]:

Гей, дзвін гуде –
Іздалеку.

Думки пряде –
над нивами.

Над нивами-приливами,
Купаючи мене,

мов ластівку [16, с. 14].

Літературознавець аргументовано доводить, що завдяки вищезгаданим прийомам і засобам, завдяки більшій образотворчій винахідливості, автор «Сонячних кларнетів» «досягає значнішої художньої інформативності тексту...» [9, с. 33].

Окремо І. Прокоф'єв розглядає ступінь художньої ефективності поєднання семантики і ритмомелодики у віршах П. Верлена та П. Тичини і трактує це явище як «тяжіння до мистецького синкретизму». Беручи до уваги міркування Г. Кочура щодо аналогій у структурі та композиції творів обох поетів, І. Прокоф'єв продовжує спостереження застосування ними амебейної композиції. Близькість поетичного мислення, а відтак близькість засобів поезики, стверджує він, «пов'язана з їх обізнаністю у сфері фольклорної поезики» [9, с. 34].

Літературознавець наголошує на близькості естетичних засад П. Тичини і П. Верлена. Йдеться, зокрема, про те, що ці засади з особливою виразністю розкриті у формі і змісті вірша П. Верлена «Поетичне мистецтво», про те, що П. Тичина теж «зближував поезію з музикою, любив відтінки і півтони, відкидав риторичку (у ранній творчості – О. Р.)» [9, с. 34], йдеться про використання П. Тичиною верлібрової форми. У висновках до досліджень поезики українського письменника наголошується на синкретичності використовуваних ним художніх засобів, на їх пов'язаності з різними сферами мистецтва. Стверджується, що ґрунтом, на якому вироста його поезика, був український та європейський модернізм.

У полі наукової уваги І. Прокоф'єва перебувають не тільки класики, а й письменники менш від них відомі, проте значимі. Лише фрагментарний або просто побіжний характер мають праці М. Зерова, Д. Загула, С. Крижанівського, Г. Черниш, О. Волковинського про В. Кобилянського. «А проте, – на думку Прокоф'єва, – цей поет – один із найяскравіших представників українського модернізму» [9, с. 36]. Аналізуючи його ранні твори, літературознавець відзначає безперечний вплив на письменника німецького романтизму, українського та російського модернізму. У віршах пізнішого періоду дослідник виявляє риси символізму, естетичною доктриною якого В. Кобилянський оволодів з ходу, риси неоромантизму, імпресіонізму, окремі ознаки експресіонізму. Істотним є спостереження літературознавця щодо передчування письменником власної передчасної загибелі, що час від часу проявлялося у творах. Цілком вмотивованим тут є зіставлення їх у зазначеному сенсі з «П'яним кораблем» А. Рембо та долею геніального француза.

І. Прокоф'єв розкриває філософсько-естетичну концепцію письменника, глибоке осмислення ним природи мистецької творчості. Розглядаючи формозмістові особливості вірша-медитації «О пісне, незгоєний болю!..», він вказує на уважне вдивляння поета в екзистенційні грані життя творчої особистості:

О пісне, незгоєний болю,
Обкипіла ти кров'ю цілком.
Обкрутилась ти, пісне, мов чад той отруйний,
Навкруг мого серця вінком.

І тиснеш в могутніх обіймах,
З серця кров висисаєш щомить, –
І сама ти зацитькуєш серце,
Що з лютого болю щемить [5, с. 59].

У цьому разі, як і в низці інших, дослідник спирається на власну практику поетичної творчості, оскільки сам переживав подібне. Він пише про стан естетичного екстазу, творчі муки. «В екстатичному напруженні при народженні нового художнього світу, що відбувається за участю різних сфер людської психіки», митець “переходить межі людських можливостей...” [15, с. 123]. Прориваючись до глибин непізнаного, «“викрадаючи” таємниці світу у його Творця, митець вчиняє своєрідний переступ, зазіхає на недозволене. Богоборча суть творчого акту розкривається в образі пісні-змії. Остання у тексті не номінується, але асоціативно присутня» [9, с. 37]. Розкриваючи романтичний і неоромантичний характер окремих творів В. Кобилянського, конфлікт ліричного суб'єкта «з суспільним оточенням, нездатним зрозуміти порив до краси», І. Прокоф'єв веде мову про його близькість «до Гофманового Анзельма з його країною мрій Атлантидою та до інших романтичних і неоромантичних персонажів (Сольвейг, Ассоль, Мавка, Данко, герої Джека Лондона)» [9, с. 37]. Літературознавець відзначає схильність ліричного персонажа до інтроспекції, його ліричний агностицизм у спробах «роздивитись і зрозуміти потаємні закутки власної душі». Вказується, що агностицизм поета вів до містичної образності, якої у нього чимало.

І. Прокоф'єв розкриває неабиякий талант письменника у творенні сугестії, показує вдаль перенесення ним на український літературний ґрунт прийомів сугестування, зокрема ритмічних «винаходів» зарубіжних поетів. Йдеться про оригінальне авторське римування і «сугестивно високоєфективне використання в окремих творах лише одного виду рими – “блоківської”, “дактилічної”» [9, с. 39], про функцію звукопису і вияв-

лених літературознавцем у дискурсі В. Кобилянського зародків синестезії. Дослідник вказує на його тяжіння «до тієї естетичної концепції, яку стосовно ранньої творчості П. Тичини називають кларнетизмом» [9, с. 39] та ілюструє це тяжіння. Таким чином, ще більше унаочнюються підстави для твердження Ю. Коваліва, що «В українській ліриці кларнетизм – явище одиничне і неповторне, водночас вузлове в еволюції художньої національної свідомості» [6, с. 104].

Невелика за обсягом розвідка І. Прокоф'єва дає серйозні результати. У ній не тільки з'ясовано джерела і розкрито яскраво модерний характер поетики В. Кобилянського. У ній виявлено зв'язки естетичної концепції письменника з естетикою інтуїтивізму, неоромантизму, символізму, імпресіонізму, тяжіння до «реалізації своєрідної естетичної концепції “яснобачення”, проголошеної А. Рембо» [9, с. 39]. Дослідник проявив ті художні ознаки творів поета, які дозволяють говорити про нього як майстра сугестивної лірики.

Тонка чутливість до образного слова не дозволила І. Прокоф'єву пройти мимо поезії В. Свідзінського. Акцентуючи на її рефлексивності, дослідник вдало розкриває окремі аспекти його поетологічної лірики, а відтак сутності його мистецької окремішності, що, зокрема, так тонко і точно проявлена у вірші «Не метає вогнів блискавиця...»:

Не метає вогнів блискавиця
У засліпленім співі моїм.
А ні бою смертельна криця
Не гримить і не іскрить у нім [13, с. 32].

Літературознавець розмірковує над зацікавленням письменника античною філософією, давньогрецькою і давньоримською літературою, веде мову «про його обізнаність з найдавнішими ідеями європейської естетики кінця XIX – початку XX століть» [10, с. 159]. На думку І. Прокоф'єва, є підстави говорити про близькість творчих засад автора «Медобору» до естетичних концепцій А. Бергсона, Б. Кроче. Природним контекстом естетики українського поета, стверджує літературознавець, були деякі з положень «системи філософії духу», намагання згаданих мислителів «бути над політикою та ідеологією», переважно гносеологічне спрямування їх теоретичних розробок, «відведення інтуїції домінуючої ролі у творчому процесі...» [9, с. 42]. Спираючись на працю А. Бергсона «Матерія і пам'ять», дослідник як головні висвітлює у ліриці В. Свідзінського «мотиви буттєвого плину, часу, пам'яті», розгля-

дає різні модифікації образу пам'яті: образи озера, криниці, саду. Як особливо художньо значимий виділяє образ саду-дитинства, простежує зв'язки з ним відповідних образів Л. Талалая.

І. Прокоф'єв розкриває інтроспективний характер лірики В. Свідзінського, як одну із найпримітніших її ознак, як сферу, у якій він досяг найбільших мистецьких успіхів. За твердженням літературознавця Ю. Кузнецова, імпресіонізм зробив перші кроки «до геніального відкриття внутрішнього космосу особистості – об'єкта, яким надалі займатиметься все мистецтво й уся гуманітарна наука ХХ ст.» [7, с. 39]. Українські письменники оволодівали цим відкриттям на рубежі ХІХ–ХХ століть, а В. Свідзінський пізніше, вважає І. Прокоф'єв, у 20-х роках. Він обґрунтовує природність і логічність приходу автора «Вересня» до естетичних засад імпресіонізму, до його поетики: «Надзвичайно вразливий за вдачею, наділений тонким художнім даром, В. Свідзінський покликаний був явити українському читачеві імпресіоністичні шедеври. То ж велика кількість його поезій – це “пейзажі душі”» [10, с. 160]. Естетична концепція В. Свідзінського, його художнє осмислення феномену пам'яті у рецепції дослідника викликає також обґрунтовані аналогії з творами М. Пруста. Особливу увагу науковець звертає на пам'ять дитинства як джерело поетової образності. На думку літературознавця, «Неабияка майстерність автора “Медобору” в акупунктурній точності пробудження давніх вражень і їх яскравого образного моделювання в уяві, емоційній сфері читача» [10, с. 161].

І. Прокоф'єв глибоко розуміє і майстерно інтерпретує особливості творчого процесу, в який поринає поет-імпресіоніст. Дослідник аналізує механізм дії психосенсорної сфери людини, його образне моделювання українським поетом у контексті епізоду «Чаювання в Камбре» з роману М. Пруста, «Осінньої пісні» П. Верлена, «Кленових листків» В. Стефаніка. Зокрема, детально розкривається процес пробудження теперішнім враженням давнього на прикладі вірша «У зимі маленького дому...».

У зимі маленького дому
Розмерзалось не часто вікно.
От вечір. Внесли солону.
Розлили холодне вино.
.....

Ще проухаю намерзь. До поля
Крадькома припадає тьма.
На окопі стара тополя.
Та й більше нічого нема [13, с. 111].

Коментуючи вище цитований вірш, літературознавець талановито проявляє глибинне багатство зворушливого змісту твору. При цьому він, зокрема, зазначає наступне. «Дитячій душі, здатній глибоко і гостро переживати все, що відбувається довкола, прагнеться так багато. Вона інтуїтивно відчуває велич, незглибимість світу. Щось її пориває до незвіданого, загадкового. В той же час доводиться зирити у простір крізь щілину в розтоплений на вікні льодовій намерзі, терпіти довге зимове ув'язнення в тісній і задушливій сільській хатині. Як багато прихованого смутку, жалю, відчуття духовної обікраденості в оцьому...» [10, с. 161], – пише дослідник і ще раз цитує два останні рядки вірша:

На окопі стара тополя.

Та й більше нічого нема.

У своєму потрактуванні поезії В. Свідзінського І. Прокоф'єв спирається на праці інших літературознавців. Е. Соловей зазначає, що твори цього письменника явили «...напрочуд сміливе розпросторення поезії у сфери ірраціонального, містичного, несподіваного...» [14, с. 486]. А. Макаров, трактуючи «свідчення» В. Свідзінського, що стосується виявів передпам'яті, котрі ліричний суб'єкт поета завважував у своїй душі, стверджує, що «... в хвилини напливу сильних почуттів відбувається перехід нашого сприйняття з одного генорівня на інший» [8, с. 218]. А. Макаров, не створюючи розгорнутої розвідки з питань поетики В. Свідзінського, лише вказує на місце і роль у ній мітичних образів.

Думки Е. Соловей, розвинуті І. Прокоф'євим, зокрема в аналізі вірша «Аби заснув, приходиш крадькома...» та інших творів, де показано, як сновидіння «втягають» із надр підсвідомості мітичні і містичні образи. Йдеться про синтез мітичного, фольклорного та новочасного художнього мислення, характерними ознаками якого є «діалогічність, запитальність, використання діалектної лексики, слів, що означають давні мітичні поняття» [9, с. 44]. Наголошується на особливій функціональності символізації у досягненні змістової повноти творів зазначеного виду.

І. Прокоф'єв знаходить не один привід для зіставлення образного світу В. Свідзінського з поезією європейських модерністів. Підстави для цього дають і «схожість типів психологічного мислення», і вплив. Дослідник обґрунтовано стверджує близькість естетики українського письменника до естетичної програми, розкритої П. Верленом у вірші «Поетичне мистецтво». Цікавими є спостереження І. Прокоф'єва щодо

змістових аналогій у «П'яному кораблі» А. Рембо та вірші «На берегах ночі, дико, пусто». В обох творах з великою виражальною силою «в символічних образах втілено психічний процес поповнення пам'яті черговим враженням» [9, с. 45]. Літературознавець переконливо демонструє розкошування поетової уяви у сфері ірреального.

Подекуди І. Прокоф'єв вступає в дискусію щодо світогляду і поетики В. Свідзінського. Для прикладу, В. Яременко вважає, що цей поет не схильний до «психоаналізу, самокопирсання у власній психіці...» [17, с. 21]. Однак перед цим уже зверталась увага на підкреслення І. Прокоф'євим інтроспективності його творчості, дуже прискіпливого вдивляння ліричного героя в найменші порухи, що відбуваються в його внутрішньому світі, намагання осмислити навіть найменші миттєві зміни у ньому. У вірші «В руці ледь-ледь колишиться удильно», пише І. Прокоф'єв, водні глибини зіставлено з глибинами внутрішнього світу, які затягують у свої надра ліричного суб'єкта. Він, як і герой А. Рембо, у «П'яному кораблі», відчуває небезпеку надмірного самозанурення у власну душу [9, с. 46]. Далі, надаючи переконливості своєму спостереженню, дослідник цитує вказаний вірш.

Потрактуюючи сновидну природу деяких образів В. Свідзінського, І. Прокоф'єв виходить на ознаки їх схожості з образами здвоєного світу у повісті Ясунарі Кавабата «Країна снігу». Це

свідчить про надзвичайне багатство уяви українського письменника. А вся його поетична практика наводить літературознавця на думку про ще не відкриті перспективи задіяння позасвідомих інтуїтивних чинників у творчому процесі.

Висновки і пропозиції. Літературознавчі розвідки творчості українських майстрів слова XIX–XX ст., виконані І. Прокоф'євим, є самостійними, змістовними, науково вагомими працями. У них висвітлено важливі аспекти індивідуально-авторських поетик Т. Шевченка, Олександра Олеся, П. Тичини, В. Кобилянського, В. Свідзінського та інших письменників. Суттєвими є спостереження аналогій та відмінностей у їх творчих практиках. Посутніми є прояснення і потрактування окремих явищ українського поетичного модернізму, зокрема, «тяжіння до мистецького синкретизму» у творах П. Тичини, В. Кобилянського, В. Свідзінського, виявлених у дискурсі В. Кобилянського явищ синестезії та тяжіння до «концепції яснобачення», проголошеної А. Рембо, ролі інтуїтивних первнів у феноменальній рефлексивності поезії В. Свідзінського та ін.

Вищезокреслений досвід І. Прокоф'єва варто використовувати у подальших розвідках особливостей українського поетичного модернізму і його продовження у творчості Л. Талалая, І. Жиленко, А. Кичинського та інших українських письменників останніх десятиліть.

Список літератури:

1. Базилевський В. Твори : у 3 т. Київ : Ліра-К, 2022. Т. 3 : Поезія. 756 с.
2. Базилевський В. Імпресії та медитації. *Українська літературна газета*. 2021. 15 січ. (№ 1). С. 4.
3. Базилевський В. Нетиповий поет. *Прокоф'єв І. Знаки*. Кам'янець-Подільський : Сисин О. В., 2023. С. 5–10.
4. Базилевський В. Переминання глини. *Прокоф'єв І. Вибрані твори : у 2 т.* Кам'янець-Подільський : Друкарня “Рута”, 2019. Т. 1. С. 414–416.
5. Кобилянський В. Поезії. Київ : Рад. письменник, 1959. 349 с.
6. Ковалів Ю. Кларнетизм П. Тичини – нереалізована естетична концепція. *Стильові тенденції української літератури XX століття*. Київ : Фоліант, 2004. С. 98–106.
7. Кузнецов Ю. Імпресіонізм в українській прозі кінця XIX – початку XX ст.: проблеми естетики і поетики. Київ : Зодіак-ЕКО, 1995. 304 с.
8. Макаров А. П'ять етюдів. Підсвідомість і мистецтво : нариси з психології творчості. Київ : Рад. письменник, 1990. 285 с.
9. Прокоф'єв І. Вибрані твори : у 2 т. Житомир : Бук-Друк, 2021. Т. 2. 408 с.
10. Прокоф'єв І. Володимир Свідзінський і модернізм. *Море*. 2013. № 1. С. 159–163.
11. Прокоф'єв І. Поетика Леоніда Талалая : монографія. Кам'янець-Подільський : Буницький О. А., 2006. 160 с.
12. Рарицький О. Іван Прокоф'єв – поет і дослідник літератури. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта : наук. зб. Серія філологічна*. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2021. Вип. 18. С. 169–183.
13. Свідзінський В. Поезії. Київ : Рад. письменник, 1986. 349 с.
14. Соловей Е. «Роботи і дні» поета. *Свідзінський В. Твори : у 2 т.* Київ : Критика, 2004. Т. 1. С. 447–516.
15. Соловей Е. Українська філософська лірика : навч. посіб. із спецкурсу. Київ : Юніверс, 1998. 368 с.
16. Тичина П. Твори : у 2 т. Київ : Дніпро, 1976. Т. 1. 415 с.

17. Яременко В. Лірика Володимира Свідзинського. *Свідзинський В. Поезії*. Київ : Рад. письменник, 1996. С. 3–24.

Rarytskyi O. A. PRE-MODERN AND MODERN UKRAINIAN POETRY IN IVAN PROKOFIEV'S STUDIES

Ivan Prokofiev belongs to Ukrainian literary critics who entered science in the 90s. The field of his scientific research is the latest Ukrainian and foreign literature. The research concerns primarily poetics issues. The processes of form and content mutual transition, the artistic informativeness factors of texts are explored most often.

The article reveals the methodological foundations of I. Prokofiev's scientific research, his reorientation from descriptive to functional research methods. The views of the literary critic on the artist's worldview as a system-creating factor, the intention to demonstrate the completeness of individual works through the prism of artistic criteria are revealed.

I. Prokofiev's approaches to highlighting certain aspects of T. Shevchenko's worldview and creativity, related to the philosophy and aesthetics of existentialism, are covered. It is about the researcher's manifestation in Kobzar's works of his intuitive feeling of the immanence of the things existing state in the world, its manifestation and interpretation as a metaphysical, timeless, image of evil, about the comparison of "The Imitation of Ezekiel", "The Kings" and the other poet's works with the works "The Plague", "Caligula" by A. Camus, works by Zh-P. Sartre, about tracing Shevchenko's intentions by the literary critic to the philosophical reflections and ideas of Kierkegaard, Heidegger, Jaspers, Sartre.

The article considers the results of I. Prokofiev's research on the form and content features of the poems-comparisons by Oleksandr Oles, the researcher's discovery of a special kind of poem-comparison, in which the parts of the text, where the "subject" and "predicate" are figuratively embodied, are fragmented.

It is about the scientist's discovery of "deep connections at the level of poetics" between the works by Oleksandr Oles, P. Tychyna, V. Kobylyanskyi, V. Svidzinskyi, I. Drach, L. Talalai, V. Bazilevskyi with the works by P. Verlen, R. Dario, L. Staff, Y. Tuvm, F.G. Lorca, J. Seyfert, O. Vacietis, etc.; about the methods reading the unique emotional depths of V. Svidzinsky's lyrics by the literary critic, about the elements of his "mini-discussion" with V. Yaremenko and the refutation of the authoritative scientist's statement about V. Svidzinsky's "disinclination" to "psychoanalysis, self-copying in one's own psyche".

The article introduces literary critics to the noteworthy experience of researching modern Ukrainian poetry samples and can be useful to all fans of the art of speech.

Key words: poetry, poetics, image, poem, text, metaphor, author, researcher, literary critic, modernism.